

Střední škola, odkud se jde na vysokou i na řemeslo. Ve Skotsku běžné

19.9.2025 - Jitka Polanská | EDUin

Nezáleží na tom, jestli to doděláte. Chci vidět i to, kolik jste toho stihli,” říká učitel Andrew Bell třídě, které zadal zpracovat téma „Je dárcovství orgánů morálně opodstatněné?“ Je krásný, slunečný den, který Skotové nadšeně oslavují letním ošacením, i když je teprve začátek května a venku jen patnáct stupňů Celsia. Trávíme ho s kolegyní Kateřinou Lánskou v Portobello High School na předměstí skotského Edinburghu.

Třídu, která se spolu s učitelem Bellem zamýšlí nad problematikou darování orgánů, tvoří dnes dvacet tři žáků (šest chybí) ve věku našich osmáků. Šestiletá střední škola ve Skotsku zahrnuje částečně druhý stupeň české základní, děti sem nastupují ve dvanácti – někdy i necelých.

Předmět *Religious and moral education* je ekvivalentem občanské a etické výchovy v českých školách a je v nižších ročnících povinný, spolu s mateřským jazykem a matematikou. Andrew Bell, který na škole učí i filozofii a psychologii, zaměřuje „náboženství“ na reflexi morálních dilemat přítomných v životě současného člověka. „Jde o to je pro dané téma zaujmout. Když jim řeknu, že podle zákona z roku 2016 je možné člověku v případě náhlé smrti odebrat orgány, i když pro to nedal explicitní souhlas, mnozí se diví,” vysvětluje učitel.

Úkolem žactva je strukturovaně odpovědět na otázky, které jim učitel předložil. Měli na to hodinu minulý týden a dnes budou práci odevzdávat. Očekávaný výsledek je – slovy učitele – esej. „Potřebné základní *skills* jsme budovali už loni, letos po nich chci, aby se u zadaných témat pustili rovnou do práce,” říká Andrew Bell. Esaj může vypadat různě. Část přítomných dívek a chlapců má před sebou na lavici plakát A3, kde kombinují text s grafickými prvky; někdo pracoval na iPadu a udělal prezentaci v PowerPointu nebo napsal slohovou práci. Nejnižší stupeň splnění úkolu je napsat odpovědi na papír s vytištěnými otázkami. Takový případ tu taky je.

Předmět *Religious and moral education* je ekvivalentem občanské a etické výchovy v českých školách

„Ukládejte své práce do Dropboxu, jak jsme se domluvili,” připomíná žákům učitel. „Plakát případně vyfoťte. Ještě máme deset minut. Jste-li hotoví, proč nepomoci někomu jinému?” pobízí žáky ke spolupráci. „Podívejte se, jestli spolužák nezapomněl uvést, jak se k darování orgánů staví různá náboženství a jaká je praxe v jiných zemích,” připomíná zadání. „Vidím, že některé práce jsou skvělé,” chválí.

„Tímto úkolem si ukazujeme, jak na základě dané myšlenkové struktury vystavět argumentaci kolem jakéhokoli morálního dilematu. Kromě darování orgánů to může být i eutanazie, asistovaná sebevražda nebo i další etické otázky ve zdravotní oblasti. Same, vše jasné?” snaží se učitel fixovat pozornost některých méně soustředěných žáků. „Dneska je na Skotsko výjimečně krásné počasí a někdo nemyslí na nic jiného, než aby už byl venku,” obrací se na nás tiše s lehkou ironií a podívá se směrem, kde sedí roztěkané duo. „Arjune, Marku, ještě jsme neskončili!”

„Pracujeme s nějakým objemem znalostí, ale hlavním cílem je rozvíjet schopnost argumentace,” vysvětluje nám učitel. Očekává, že rozdíly ve výsledku budou velké. „Odráží to samozřejmě jejich celkovou úroveň gramotnosti, kterou nezískávají jen v tomto předmětu. V této třídě je obzvlášť znatelný rozdíl – *gap* – mezi dívkami a chlapci, ve prospěch dívek, a pak tu jsou i velké individuální rozdíly,” přibližuje.

Jak v takto různorodé třídě diferencuje výuku? Úkol je totožný, cíle jsou stejné, míra provedení se liší. „Všichni se mohou zlepšit,“ říká Andrew Bell. „Těm, kdo jsou napřed, zadám příbuzný úkol, třeba úvahu o asistované sebevraždě. Těm pozadu se snažím poskytnout dodatečnou podporu. Dal jsem jim i možnost vzít si práci domů, pokud chtěli,“ konkretizuje. Také vede silnější žáky k tomu, aby pomáhali slabším. „Liam je velmi bystrý a cíleně jsem ho posadil vedle dvou méně zdatných spolužáků,“ objasňuje. „Když je hotový, pomáhá jim. Ne vždy se mu chce, někdy by si raději povídal s kamarádem,“ usmívá se učitel.

„Popis situace je základ, to by měli zvládnout všichni. K dispozici mají materiály s potřebnými informacemi, ze kterých mohou čerpat, QR kód vede na úložiště, kde to najdou,“ vysvětluje dále. „Pokud by nesplnili ani tuto úroveň, upřímně by mě to trochu znepokojilo,“ říká. Rozdíly očekává spíš ve schopnosti zformulovat názor.

Dosaženou úroveň žáků Andrew Bell neprověřuje vědomostním testem, hodnotí odevzdanou práci. Po hodině nám ukazuje složitou tabulku. U každého žáka jsou různé značky, které registrují jeho pokrok. Tyto tabulky jsou sdílené napříč školou.

„Pokud je něčí výsledek slabý, moc s tím ve svém předmětu neudělám, máme v tomto ročníku jen hodinu týdně,“ říká Andrew Bell. „Rozvíjení gramotnosti – *literacy* – je společný úkol pro všechny předměty a všechny učitele školy.“

Za šest dnů pracovní cesty jsme s kolegyní Lánskou navštívily tři skotské střední školy. První byla *St. Ninian's High School* na předměstí Glasgowa, v Giffnocku. *St. Ninian's* je katolická škola a patří mezi největší a nejvyhlášenější ve Skotsku. Její renomé se odvíjí od excelentních výsledků žáků v závěrečných zkouškách. Pak jsme se přemístily do spořádaného městečka Larbert na půl cesty mezi Glasgowem a Edinburghem, kde stojí podobně velká, veřejná *Larbert's High School*. Třetí školou byla o něco menší *Portobello High School*. Tahle veřejná škola vzdělává 1 450 žáků. Ve srovnání s českými středními školami, jejichž průměrná velikost je kolem 400 žáků, je to stále *size XXL*, ve Skotsku je ale průměr kolem 800 žáků na školu. Menší školy v rurálních oblastech mají kolem 500 žáků, městské jsou větší.

Chemie v Larbert High School

Přímořská lokalita Portobello je administrativně součástí Edinburghu, má bohémskou atmosféru a příjemný *vibe*. Spád školy – *catchment* – ale zahrnuje i *pockets of poverty*, česky kapsy chudoby neboli menší oblasti, kde se soustřeďují chudší a méně vzdělané rodiny.

Index s názvem SIMD, kterým ve Skotsku určují míru socioekonomického znevýhodnění spojeného s určitým teritoriem (a jeho obyvateli), pracuje s asi 7 000 oblastí, do kterých je pro tento účel rozdělené celé území. Dané místo řadí na škále deprivace podle určitých socioekonomických kritérií. Škola v Portobellu je na kvótě jedné třetiny této škály. Neboli – dvě třetiny skotských škol mají větší podíl žáků se znevýhodněním než Portobello, u kterého je to asi deset až patnáct procent. „Skladba žáků je u nás různorodá, ale poměrně vyvážená. Máme žáky z movitých rodin, které jezdí na luxusní dovolené do zahraničí, i z rodin, které si něco takového absolutně nemohou dovolit,“ říká zástupce ředitele David Dalglish.

Že je škola *diverse* neboli navštěvovaná žáky z různého rodinného prostředí, dosvědčují i Sara a James Lewisovi, jejichž třináctiletý syn Dylan sem chodí. „Dylan kamarádí s kluky s úplně jiným rodinným zázemím, než je naše,“ říká vysokoškolák James, zatímco sedíme na zahradě jejich hezkého domku na korzu u pláže, která lemuje město. Jako příklad zmiňuje oblast se sociálním bydlením *The Magdalen's*, která sousedí s Portobellem a také patří do spádového obvodu školy.

Právě pro různorodost žákovské populace *Portobello High School* nejvíc ze všech tří navštívených škol odpovídá našemu záměru prozkoumat a popsat nevýběrovou střední školu. V Portobellu jsme také s kolegyní strávily nejvíc času, což nám umožnilo získat nejvíce informací. Třetím důvodem, proč psát právě o portobellské škole, je, že ji v loňském roce navštívila skupina členů české vzdělávací komunity. Exkurzi organizovalo Partnerství 2030+. Článek tak může navázat na jejich pozorování a zkušenosti. Jedna z účastnic, zástupkyně ředitele pražského gymnázia Eva Marková, popsala své dojmy ze školy v textu pro Heroine.

Srovnání s ostatními dvěma školami, které nám laskavě umožnily návštěvu, bylo ale pro vznik článku obrovsky důležité. Jen díky němu je možné si pozorování zasadit do kontextu.

St. Ninian's se v žebříčcích založených na srovnání výsledků žáků v celonárodních zkouškách umísťuje úplně nahoře, kolem třetího místa. Škola má převahu žáků ze studijně velmi ambiciózních rodin s vysokým socioekonomickým statusem. Portobello se podle výsledků ve zkouškách umísťuje někde kolem stovky z asi 360 skotských středních škol a asi na 10. místě mezi 23 veřejnými školami v Edinburghu. Neznamená to, že do portobellské školy chodí průměrní žáci, ale spíš to, že mají různé studijní aspirace.

Žebříčky, které sestavují skotská média (nikoli tedy státní správa), vypovídají o tom, s kým žáci ve škole budou, spíš než o její kvalitě. To, že výsledky žáků jsou hlavně ukazatelem jejich rodinného zázemí, je tady obecně známý fakt. Celý školský systém je nastavený tak, aby různými způsoby vazbu školního úspěchu na rodinný původ naboural, jinak řečeno snížil vzdělávací nerovnosti. Dělá to dost houževnatě, výsledky jsou ale smíšené, i proto, že problémů spíš přibývá. Jako zlomové období změny k horšímu mnozí zmiňují covidový lockdown. Nerovnosti ve vzdělávání tak zůstávají realitou i ve Skotsku.

Škola v Portobellu byla do příchodu současného ředitele Grega McDowalla spíše konzervativní. Do 70. let sídlila ve staré viktoriánské budově asi kilometr a půl od současné adresy, pak se přemístila do betonového objektu, který by dobře zapadl i na české sídliště. Následně se rozhodlo o stavbě nové budovy, kde škola s větší kapacitou než ty předchozí sídlí od roku 2016.

Zejména v posledních letech ve škole jednoznačně nazrála potřeba adaptovat se na celé spektrum žáků generace alfa. Její tým se nyní pod vedením dynamického nového ředitele snaží podchytit zájem o vzdělávání u mladých lidí, kteří mají nižší míru studijní motivace nebo dokonce odpor ke škole. Za poslední dobu zavedli v tomto ohledu dost novinek. „Za rok více než za předchozí desetiletí,“ směje se zástupce ředitele Dalgleish a kolegyně, které přizval do zasedací místnosti na závěrečný follow-up, s potutelným úsměvem kývají.

Za prvé, škola se snaží dělat maximum pro to, aby se v ní žáci cítili dobře. To se odráží i v dress codu. Ve skotských školách jsou běžné uniformy, jejich součástí bývá sako a kravata či skládaná sukně. V Portobellu místo sak zavedli mikiny a svetry, plisované sukně vystřídaly legíny a jednotlivým prvkem kromě nenápadného emblému školy na svetrech je více méně jen černá barva, u teenagerů zjevně oblíbená. Saka zůstala povinná jen pro poslední ročník školy. „Myslím, že udělali dobře. I tady byla v minulosti předepsaná saka a kravaty pro všechny, ale málokdo to nakonec nosil,“ říká Sara Lewis. Změnu si chválí i žák šestého ročníku Duncan Mulligan. „Vždycky nám tvrdili, že nošení uniformy zlepšuje učení, ale to jsem nikdy nepochopil, je to velmi nepohodlné,“ říká.

Škola dále rozšířila nabídku předmětů, které míří k bazální kvalifikaci a umožňují žákům si vyzkoušet nějaké řemeslo. Takovým předmětem mohou být například úvod do technik práce se stříbrem nebo základy truhlářství a kamenictví. Škola si pro tento účel postavila *light* verzi kamenické a truhlářské dílny, která, jak říká zástupce ředitele, se může kdykoli přemístit nebo odstranit.

Rukodělné předměty se u části dospívajících setkaly s velkým zájmem. „Přihlásilo se do nich osmdesát žáků z ročníku, což je třetina,“ říká Dalglish. „Tak velkou poptávku ani uspokojit nedokážeme, nemáme místo ani personál. Učitelů řemesel je velký nedostatek, my jsme jich získali šest a jsme na to hrdí.“

Upoutávka na kamenickou dílnu v Portobello High School

„Ve Skotsku je obrovský počet historických budov, ale mizí dovednosti, jak je opravovat,“ vysvětluje nám, proč investovali právě do dílny, kde se žáci učí základy rekonstrukce domů a stavby střech. Spolupracují při tom s *Historic Environment Scotland*, státní institucí, která se zabývá ochranou kulturního dědictví. „Spíš než o skutečnou kvalifikaci jde o zaujetí pro obor,“ říká, „zatím je to experiment, který vyhodnocujeme.“ Škola se snaží pro perspektivní řemeslo zaujmout v první řadě žáky s nevybitou energií a vlašným vztahem k akademickým předmětům. Na promo plakátku, který visí u vchodu, je vidět skupinka veselých hochů v montérkách.

Kolem čtyřiceti procent žáků ale po ukončení školy pokračuje na vysokou. Je to celonárodní statistika, od které se portobellská škola odchyluje jen mírně. I Dylan, syn Jamese a Sary Lewisových, plánuje, že půjde na univerzitu, stejně jako Duncan Mulligan.

James a Sara si myslí, že škola na to syna připraví. Přitom oba chodili do výběrových škol v Anglii. Pro Dylana by ale soukromou školu nevolili. „Kdo chodí do soukromých škol, dívá se na ostatní s despektem, a to já nemám rád. Dylana bychom tam nedali, i kdybychom na to měli,“ říká James, který sám soukromou školu absolvoval. V poměrně levicovém Skotsku není takový postoj výjimečný. K nevýběrovému společnému vzdělávání se země přihlásila na konci 60. let a na začátku 80. už *comprehensive* – všezahrnující – školy byly jediným typem veřejné střední školy. A to stále platí.

Zároveň je ale třeba říct, že v Edinburghu – který je významným finančním centrem s velmi vysokými cenami nemovitostí a koncentruje bohaté rodiny – čtvrtina žáků chodí do soukromých škol. Orientují se na ně nejen ti nejbohatší, ale i mnoho středostavovských rodin. Mají punc kvality a rigorózní akademické přípravy. Edinburgh má největší podíl soukromých škol z celého Spojeného království, teprve za ním následuje Londýn. „I z Portobella část dětí odchází na soukromé školy,“ říká David Dalglish. Skotský průměr v počtu žáků na soukromých středních školách je ale asi jen pět procent.

Soukromé školy ve Skotsku nemají nárok na žádné veřejné financování. Velká část rodin si platí vzdělávání sama, a tak bohatému městu Edinburgh zbývají peníze na to, aby občas přilepšilo veřejným školám. Díky tomu má v portobellské škole každý žák k dispozici iPad, který si nosí i domů. To školy v jiných oblastech nemají. Na druhou stranu, jak upřesňuje Dalglish, školy se ve Skotsku financují s ohledem na skladbu žáků a míru „deprivace“ dané oblasti. Škola v chudším regionu tak dostává peněz více. V České republice se podobné opatření teprve chystá a bude se týkat jen omezeného počtu škol.

I skotské školy se ale stejně jako české potýkají s nedostatkem financí. Třicet žáků ve třídě je v portobellské škole standard. „Šetří se, kde se dá. Školy v jiných skotských městech nedávno v rámci úsporných opatření propouštěly učitele. K tomu zatím u nás v Edinburghu nedošlo,“ dodává zástupce ředitele.

Skotské kurikulum povinného vzdělávání pokrývá sedm let základní školy, do které se nastupuje už v pěti letech, i nedokončených, a čtyři roky z šesti let školy střední. Do šestnácti let musí každý teenager chodit do nějaké vzdělávací instituce. Vzdělávání je pojaté jako *broad general education* (BGE), tedy jako širokospektrální a holistické. Kurikulum má tyto základní oblasti: umění, wellbeing a zdraví, jazyky, kam spadá rodný jazyk, galština a moderní cizí jazyky, matematika, náboženská a

etická výchova, přírodní vědy, společenské vědy a technologie – což zahrnuje předměty, jako jsou základy programování, grafického designu, stavebnictví...

V prvních dvou ročnících střední školy je předmětů hodně a možností pro specializaci málo. Cílem je, aby všichni získali dostatečný všeobecný základ ve znalostech i v celkovém rozvoji osobnosti. Školy si kurikulum designují po svém, v daných, poměrně širokých mantinelech. V *Portobello High School* mají žáci v prvních dvou ročnících tyto předměty: tělesnou výchovu, angličtinu, matematiku, přírodní vědy, společenské vědy, cizí jazyk – francouzštinu nebo španělštinu –, umění, drama a hudební výchovu, náboženskou a etickou výchovu plus předměty s obecným názvem *Technology*, což jsou *Fashion and Food*, *Craft and Design* a *Business Computing*. „U IT narážíme na velký nedostatek učitelů, takže máme předmět v prvním, ale už ne ve druhém ročníku,“ říká David Dalglish.

Zajímavé je postavení uměleckých předmětů. Nemají nižší status a končí regulérní zkouškou, pokud si je žák zvolí i ve vyšších ročnících. Žádné vycpávkové hodiny vedené učitelem, který je má jen do počtu. Hodiny dramatu a hudební výchovy, které jsme v Portobellu s kolegyní viděly, vedli zkušení profesionálové. „Podle mě je to jedna z nejlepších škol v Edinburghu, co se hudební výchovy týče,“ tvrdí James. „Ve škole se často konají koncerty a performance, působí zde různé hudební formace,“ říká jeho žena. „Náš syn hraje na saxofon a má možnost se v tom ve škole rozvíjet. Možná to souvisí s tím, že Portobello je poměrně bohémská lokalita a žije zde dost hudebníků,“ uvažuje Sara.

Školy ale přemýšlí o tom, jak zaháčkovat žáky už v nižších ročnících, kdy si ještě nemohou úplně volit, co je baví. Jdou na to přes volnočasové aktivity, často sportovní a umělecké vyžití v rámci školy. Portobellská škola to dělá ve víře, že když teenagerům dá příležitost a prostor v něčem vyniknout, podpoří to i jejich studijní sebevědomí a motivaci.

Součástí skotského kurikula je velký důraz na wellbeing. V rámci časové dotace určené na podporu duševního zdraví škola začala organizovat atraktivní outdoorové aktivity, které žákům zprostředkují týmové zážitky a nové zkušenosti, a posilují tak i vztah ke školní komunitě a vzdělávání. „Máme kroužek jízdy na horských kolech, učitelé berou žáky na výpravy do lesa, zařadili jsme skalní lezení,“ vyjmenovává zástupce ředitele Dalglish. „Náš syn je outdoorový, a tak je rád, že letos se školou byli na několika jednodenních výletech na kolech. Často to bývá v pondělí. Taky se mu líbí, že nově mohou hrát fotbal o polední přestávce,“ říká Sara Lewis.

Škola v Portobellu se na celkový rozvoj wellbeingu v posledních dvou letech silně zaměřila i proto, že po covidu skotští učitelé zaznamenali u dětí silný propad studijní motivace, nárůst úzkostí a s nimi spojených školních absencí.

Docházka se ve Skotsku velmi pečlivě hlídá a záškoláctví se považuje za velmi alarmující jev, na který škola okamžitě reaguje. V Portobellu vymysleli komplexní set intervencí, aby žáky, kteří se škole vyhýbají, vrátili do vzdělávání. Nabízí jim například doučování, a to i ve velmi *soft* formě a v příjemném prostředí místního komunitního centra. „Některé děti rozlehlá škola stresuje,“ říká David Dalglish. O postupný návrat úzkostných žáků do hlavního vyučovacího proudu škola usiluje i pomocí venkovních aktivit, arteterapie nebo jógy. „Někteří z našich žáků zažívají stres v rodině i stres ve škole, žijí prakticky permanentně s vysokou hladinou stresu. To se snažíme změnit,“ vysvětluje zástupce Dalglish.

S postupem do vyšších ročníků se zvětšuje prostor pro to, aby si žáci vybírali předměty, které je zajímají. Celkový počet předmětů se snižuje, aby se jim mohli věnovat víc do hloubky. Syn Jamese a Sary si je pro třetí ročník namíchal takto: fyzika, chemie, výtvarné umění, francouzština, španělština a technický předmět základy stavebnictví. Angličtinu, matematiku a náboženství a etickou výchovu má povinně. „Přemýšlí o tom, že by pak šel studovat architekturu, ale ještě v tom nemá jasno,“ říká

Sara. „Výtvarné umění si nechal s tím, že by se to mohlo hodit právě na architekturu, stejně tak technický předmět stavebnictví,“ objasňuje jeho tatínek. „Aplikované vědy jsme my ve škole neměli, přijde mi fajn, že tady jsou,“ říká James Lewis, který je profesí stavební inženýr.

Když si někdo zvolí předmět, který mu nesedne, může ho také bez velkých následků opustit. „Vzal jsem si i psychologii, protože jsem si myslel, že to bude zajímavé, a bylo, ale pak mi to tolik nešlo a neudělal jsem zkoušku, tak jsem toho uprostřed roku nechal,“ říká Duncan Mulligan, který právě školu končí a míří na univerzitu studovat informatiku. Ve výběru předmětů žákům asistují učitelé, protože škola chce přece jen slepé uličky minimalizovat. Velmi jí záleží na tom, jak se bude mladým lidem dařit i po jejím opuštění, sleduje se to a vyhodnocuje. Duncan zdůrazňuje, že od školy v tomto ohledu žáci dostávají velkou podporu, kariérní poradenství je součástí vzdělávání. Škola mu podle jeho slov hodně pomohla se zorientovat v tom, kam by mohl dále směřovat. „Probírá se to s učiteli, dostáváme informace, jsou na to různá setkání,“ vypočítává Duncan.

V pátém a šestém ročníku již není povinná ani angličtina, ani matematika, i když skoro všichni žáci v angličtině pokračují a v matematice většina, protože to vyžaduje další vzdělávání. Žáci si vytvářejí zcela vlastní set předmětů. A to nejen v rámci školy. Střední školy a instituce dalšího vzdělávání spolupracují a umožňují žákům docházku do jiných škol, na předměty, které samy nenabízejí nebo ne dostatečně. „Jednou z věcí, na které jsme v uplynulém roce zapracovali, bylo udělat rozvrh tak, aby měli žáci více příležitostí přecházet mezi školami. Z jiných středních škol k nám chodí například na fyziku, techniku nebo španělštinu,“ zmiňuje David Dalgleish.

Výukou jazyků je škola v Portobellu vyhlášená. „Kolem šedesáti pěti procent našich žáků si mezi volitelnými předměty ponechává francouzštinu nebo španělštinu. To je jednou tolik než průměrně v jiných školách,“ říká Andrew McCulloch, který je ve škole za rozvoj výuky cizích jazyků odpovědný a má expertní roli v zavádění efektivní výuky jazyků i na dalších školách.

„A naopak, někteří žáci od nás chodí na ekonomii nebo filozofii na blízkou *Leith Academy*,“ vrací se zástupce ředitele Dalgleish k tématu pendlování mezi školami.

Mobilitu žáků podpořilo i to, že Edinburgh nyní pro mladé lidi dotuje autobusovou dopravu. „Kdo je mladší dvaceti tří let, cestuje zadarmo, tím zaniká další bariéra pro žáky z chudších rodin,“ vysvětluje Dalgleish. „Přináší to ale i určité výzvy,“ dodává s úsměvem. „V autobuse si žáci mohou nabít telefon, a to některé svádí k tomu, aby v něm trávili celé dny, zatímco do školy chodí jen občas,“ vysvětluje.

Pokud se žáci chtějí vzdělávat v nějaké specializované oblasti, kterou škola nenabízí, mohou paralelně navštěvovat takzvanou *college*, ekvivalent české vyšší odborné školy. Po čtvrtém ročníku mohou na *college* přímo přejít. Některé obory, které nabízí, vypadají jako učňovské, jiné jsou spíše pro „bílé límečky“. Řemeslo se většinou mladí lidé učí přímo ve firmách ve spolupráci s místními tréninkovými centry. Učni si během získání kvalifikace vydělávají.

I část portobellských žáků dochází dvakrát týdně na odpoledne k zaměstnavateli a získává tam první pracovní zkušenosti. „Jedna z nejpopulárnějších oblastí je *beauty sector* neboli péče o tělo, vlasy, nehty a obory jako kosmetika, masérství, kadeřnictví a tak podobně,“ říká zástupce ředitele Dalgleish. To, že středoškoláci při škole pracují, je ve Skotsku mimochodem celkem běžné i mezi těmi, kteří chtějí pokračovat ve studiu na vysoké škole.

Jakkoli se skotská vzdělávací kultura hodně profiluje směrem k wellbeingu a osobnostnímu rozvoji, symbioticky s touto orientací existuje komplexní systém závěrečných zkoušek, který má dlouhou tradici. Skotsko ho zavedlo již v 80. letech 19. století, a i když došlo k určitým obměnám, solidní základ k rigoróznímu celonárodnímu hodnocení školních výsledků byl položen již před 140 lety.

Závěrečné zkoušky probíhaly v Portobellu – a v celé zemi – právě během naší návštěvy. Je to impozantní „mašinerie“, která se týká posledních tří ročníků. Zkoušky jsou vícestupňové a skládají se ze všech povinných i volitelných předmětů. Základní – takzvané *Nationals* – žák dělá ve čtvrtém i pátém ročníku. Významné pro postup na vysokou školu jsou takzvané *Highers*, které žáci podstupují většinou v pátém, ale i šestém ročníku. Ještě pokročilejší znalosti – na úrovni prvního ročníku univerzitního studia – testují *Advanced Highers*. O ty v Portobellu usiluje pouze menšina studentů, jejich složení vyžaduje jen pár náročných univerzitních oborů, jako je třeba medicína.

Zajímavé je, že skotská střední škola umožňuje skládat zkoušky o rok dříve či později, podle toho, na co se žák cítí, a pouští ke zkouškám i žáky, kteří daný předmět neabsolvovali, pokud chtějí. Duncan, který je z anglicko-německé rodiny, takto skládal zkoušku z němčiny, i když se na škole tento cizí jazyk nevyučuje.

Do čtvrtého ročníku, tedy do nějakých šestnácti let, ale skotská škola formálně testuje málo. Pro některé experty i rodiče v tom má školství deficit. „Máme intenzivní hodnocení ve věku šestnácti, sedmnácti a osmnácti let, ale téměř žádné důkazy o pokroku dětí v předchozích fázích vzdělávání,“ popisuje kriticky v rozhovoru pro EDUin profesor Edinburské univerzity Lindsay Paterson.

To znepokojuje i část rodičů, kteří si myslí, že žáci jsou v důsledku toho málo připraveni na zkouškový nápor, který na ně čeká v závěru střední školy. „My jsme měli testy ve škole často, jednou za pololetí,“ říká James. „Přijde mi, že se teď žáci zkoušek víc bojí, protože na ně nejsou zvyklí,“ myslí si. „Někteří rodiče to řeší víc než my, ve školních diskuzních skupinách se o tom dost mluví,“ říká dále James. „Nás to až tolik nepálí, Dylan nemá ve škole problémy, tak snad vše dobře dopadne,“ dodává jeho žena Sara.

Pozitivní destinace

Skotské střední školy pečlivě sledují a vyhodnocují, kam jejich absolventi – *school leavers* –, dále míří. Zda na vysokou školu, nebo do dalšího vzdělávání, čímž se myslí *college*, nebo někam do učení – do prakticky orientovaného kurzu u zaměstnavatele, případně již do práce. Počítá se sem i dobrovolná, neplacená práce. To vše se nazývá *positive destination*, pozitivní destinace. Negativní destinací je nezaměstnanost.

Osudy absolventů škol se zjišťují ve dvou kolech, po opuštění a po devíti měsících od odchodu. Pro školní rok 2023/2024 našlo svou pozitivní destinaci 93,1 procenta skotských středoškoláků. Rok předtím to bylo 92,8 procenta. V roce 2009/2010, kdy se sledování zavedlo, pouze 85,9 procenta. Zvýšil se zejména podíl mladých, kteří míří na vysokou a na *college*. Na univerzitu v loňském roce odešlo 38,1 procenta žáků, na *college* něco víc než čtvrtina absolventů. Statistiky Portobella se od průměru výrazněji neodchylují.

Školský systém konzistentně usiluje o to, aby co největší počet žáků, kteří k tomu mají předpoklady, mohl dále studovat. Dělá to i formou pozitivní diskriminace. Duncan zmiňuje LEAPS, společný projekt několika vysokých škol v Edinburghu. Ten má za cíl zvýšení počtu vysokoškolských studentů z rodin s nějakým socioekonomickým znevýhodněním. Pro aspiranty z takových rodin snižují zapojené vysoké školy vstupní požadavky. „Vyžadují třeba o stupeň nižší známku v závěrečné zkoušce,“ říká Duncan, který s tím nemá žádný problém, i když mezi adresáty programu nepatří.

I když škola usiluje o to, aby co nejvíc žáků studovalo co nejdéle, zároveň pěstuje dost těsné vztahy s místním trhem práce. V každé škole se tomu věnuje „koordinátor pro rozvoj mladé pracovní síly“. Úspěšnému vplutí absolventů na trh práce pomáhá instituce zvaná *Skills Development Scotland*.

„Je to dobrá, zajímavá škola,“ říká Duncan Mulligan, když s ním a jeho maminkou Katherine sedíme v sobotu v kavárně na promenádě a ptáme se ho na jeho dojmy a zkušenosti. Kolem nás zatím korzují

místní rodiny, rozradostněné krásným počasím. Plní se i pláž, která začíná hned za nízkou kamennou zídou. Moře je od nás nějakých dvacet metrů.

I když po základní škole, ve svých dvanácti, Duncan přišel o některé kamarády, kteří šli na střední soukromou školu, v portobellské škole si podle svých slov rychle našel nové, a to z různých typů rodin. To, že do školy chodí žáci z rozličných společenských vrstev, považuje spíše za výhodu.

Na první dva roky studia ale moc rád nevzpomíná, byl lockdown. Ačkoli jde studovat informatiku, výuka na dálku mu vůbec nevyhovovala. „Byl to prakticky ztracený čas, nic jsem se pořádně nenaučil,“ říká.

Nového ředitele a změny, které zavedl, Duncan chválí. „Zřídil pro nás šestáky *lounge*, kde se můžeme scházet, a další pozitivní věci. Zavedl tedy i zákaz telefonů, se kterým nesouhlasím, ale jinak se mi to, co dělá, líbí,“ svěřuje se Duncan.

Pro dokončení studia mu chybí ještě tři zkoušky, ty bude dělat v následujícím týdnu. Od jejich výsledku se bude odvíjet, na jakou vysokou školu nakonec půjde. Hlásí se na pět oborů na třech univerzitách. „Nejraději bych šel na *Napier* tady v Edinburghu, uvidíme, zda mi na to budou známky stačit,“ říká.

Přijde mu fajn, že skotské veřejné vysoké školy jsou zdarma a – jeho slovy – není kdovíjak těžké se na ně dostat. Věří, že na nějakou z těch, kam se hlásí, ho přijmou. Soudě podle jeho dobrého vyjadřování a velmi rozumné artikulace myšlenek bych i já řekla, že to tak bude.

Duncan Mulligan se na školu své volby dostal.

<https://www.eduin.cz/clanky/stredni-skola-odkud-se-jde-na-vysokou-i-na-remeslo-ve-skotsku-bezne>